

Handbook of Systemic Approaches to Psychotherapy Manuals

Integrating Research, Practice, and Training

Mariotti, M., Saba, G., & Stratton, P. (2021) • Springer, 644 pp.

Paul Castelijns *

Helpt of hindert een handleiding effectieve systeemtherapie? Wát moet dan in zo'n handleiding staan? En hóé maak je een handleiding voor werk wat gevarieerd en veranderlijk is? En ... waarom zou je überhaupt een handleiding voor systeemtherapie willen maken?!

Deze vragen staan centraal in dit 644 pagina's tellende *Handbook of Systemic Approaches to Psychotherapy Manuals*. Dit vrij indrukwekkende boek bestaat uit 33 hoofdstukken, geschreven door auteurs die toevalligerwijs allemaal komen uit landen die behoren tot de NAVO. De redactie is verzorgd door systeemdenkers uit allerlei hoeken van Europa en de VS: Mauro Mariotti (Italië), Prof. Dr. George Saba (VS) en Prof. Dr. Peter Stratton (UK).

Overigens, deze boekrecensie is helemaal geen recensie. Het is een handleiding die als een leeswijzer dient voor wanneer u zich aan dit werk wil wagen.

Voor wie is deze handleiding (niet)?

U bent misschien iemand die, of het nu gaat over een televisie, Ikea-kast of handboek, gewoonlijk 'het product' uit de verpakking haalt, in gebruik neemt

-
- Paul Castelijns is als staflid werkzaam bij de Interactie-Academie. Hij is psycholoog en systeemtheoretisch psychotherapeut en erkend leertherapeut bij de NVRG.
E-mail: Paul.Castelijns@iaac.eu

en handleidingen negeert. En er vertrouwen in heeft dat u er met dit apparaat, meubel of boek ‘wel uit komt’.

U bent er wellicht ook van overtuigd dat systeemtherapie prima te bedrijven is zonder handleiding. U vindt handleidingen voor televisies, meubels (en boeken?) nog wel te verdragen, maar voor zoiets als systeemtherapie niet passend. Handleidingen doen de complexiteit, diversiteit en onvoorspelbaarheid van systeemtherapie immers geen eer aan. Mogelijk roepen systeemtherapie-handleidingen bij u wel sterke gevoelens van weerstand op.

Wanneer u graag deze overtuiging wilt uitdagen, dan raad ik u aan om het eerste gedeelte van dit handboek te lezen. Het is geschreven door de redactie, bestaande uit mensen die overduidelijk een groot hart hebben voor systeemtherapie. Het zijn mensen die, mede doordat ze onderzoeks- of opleidingsposities bekleden, een zeker vogelperspectief hebben over het systemisch werkveld. Vanuit dit perspectief zijn ze oprecht bezorgd over de toekomst van de systeemtherapie.

Hun bezorgdheid heeft verschillende oorzaken. Ze signaleren dat het werkveld variatie tussen mensen en manieren van werken koestert. Deze koestering maakt volgens hen dat er in de systeemtherapiegemeenschap weinig helder omschreven en uitgewerkte benaderingen bestaan. Hierdoor, zo stellen zij, worden de mogelijkheden om ons veld verder te ontwikkelen en impactvol te maken gecompromitteerd. Immers, doorontwikkeling van werkwijzen is gebaat bij helder uitgewerkte werkwijzen. En, beleidsbepalers en geldverstrekkers hebben geen boodschap aan therapeuten die stellen: ‘we kunnen niet weten wat juist is om te doen, elk systeem is anders’. Ze hebben ook geen boodschap aan therapeuten die zeggen dat hun werkwijze effectief is en dit niet kunnen aantonen.

Dit maakt volgens de auteurs dat de impact van systeemtherapie, in Amerika alleszins, sinds 2000 aan het afnemen is. Het maakt ook dat er, zeker in vergelijking met cognitieve gedragstherapie, te weinig onderzoek gedaan wordt naar systeemtherapeutische benaderingen waar beleidsbepalers en geldverstrekkers gevoelig voor zijn.

Overigens, het is ook mogelijk dat u iemand bent die juist erg vóór handleidingen is. U bent ervan overtuigd dat systeemtherapeutisch handelen tot in detail omschreven moet zijn en wetenschappelijk gevalideerd moet zijn. U hekelt alles wat riekt naar improvisatie. Wanneer u deze overtuiging wilt uitdagen, dan adviseer ik ook u om de inleiding van dit boek te lezen.

Daarin wordt namelijk gesteld dat het zinvol is om een repertoire aan ‘prescripties’ en handleidingen te ontwikkelen, te onderzoeken en te beheersen, maar dat dit repertoire ons niet vertelt hoe we bijvoorbeeld tot een samenwerking komen, wat een goede timing van een interventie is en hoe het complexe, unieke en bewegelijke samenspel van variabelen bijdraagt aan de kunst van therapie en de therapeut tot therapeut maakt. Handleidingen en ‘kunst’ sluiten elkaar volgens de redacteuren van dit boek dus niet uit. Ze verrijken elkaar.

Dit idee is het fundament voor dit handboek. Bent u het hiermee eens? Dan is zowel het lezen van deze – volgens de redactie van dit tijdschrift – ‘recensie’ (maar u en ik weten inmiddels wel beter: dit is een handleiding) aan te raden. Wanneer dit standpunt u niet bevalt, dan is het beter om niet verder te lezen en uw tijd aan andere zaken te besteden.

Immers, het handboek én deze handleiding zijn geschreven door en voor mensen die zowel een ‘repertoire van prescripties’ én de openheid en kunst van systeemtherapie waarderen en willen combineren.

Vanuit wáár je leest bepaalt wát je leest

Aangezien u deze zin leest, weet ik dat u iemand bent die waardering heeft voor het bovenstaande standpunt. Ik ook, dus we kunnen elkaar de hand schudden.

Maar, bent u iemand die geïnteresseerd is in het ontwikkelen van handleidingen en interventies? Of ben u een op systeemtherapie georiënteerde onderzoeker? Of bent u systeemtherapeut of systemisch counselor? Of bent u opleider in het systemisch gedachtegoed? Wanneer uw antwoord op een of meerdere

van deze vragen 'ja' is, dan zijn er hoofdstukken in dit boek voorzien die op uw lijf geschreven zijn.

Wanneer u bijvoorbeeld geïnteresseerd bent in het ontwikkelen van handleidingen en interventies, dan zijn er 9 hoofdstukken die ingaan op *issues and experiences* die hiermee samenhangen. Er worden handleidingen en interventies behandeld die vertrekken vanuit conceptuele modellen en ingaan op meer algemene elementen in het werk zoals taxatie, hypothesevorming en procesopbouw van *start to finish*. Daarnaast zijn er ook voor u diverse hoofdstukken die ingaan op de ontwikkeling van handleidingen voor het werken met specifieke settingen (bijvoorbeeld partners of gezin).

Bent u eerder geïnteresseerd in systemische interventies en werkwijzen vanuit een onderzoeksperspectief? Voor u zijn er 7 hoofdstukken die ingaan op *research issues*. In dit gedeelte zijn opzetten van onderzoek naar handleidingen en interventies te vinden. U kunt hier lezen hoe onderzoekers afwegen en 'onderhandelen' met systeemtherapeuten over in welke mate de 'standaardisatie' van de werkzaamheden van therapeuten mogelijk en wenselijk is. De onderzoeksopzetten die gepresenteerd worden zijn veelal gericht op het monitoren van processen binnen de therapie. Omdat systeemtherapeuten uitgaan van circulariteit en een lineair oorzaak-gevolgdenken afwijzen, komt klassiek outcomeonderzoek waarbij de correlatie tussen interventie en klachtreductie wordt onderzocht nauwelijks aan bod. De aanwezige onderzoeken bestaan dan ook uit vrij complexe onderzoeksopzetten die veel variabelen en bewegingen in systeemtherapie in beeld nemen.

Hierop volgend zijn 7 hoofdstukken die ingaan op hoe je bepaalde handleidingen in de klinische praktijk kunt gebruiken. Dit is veel meer de gebruikelijke vakliteratuur die u ook van dit tijdschrift kent. U kunt hier bijvoorbeeld handleidingen vinden voor hoe je 'intergenerationele partnerrelatietherapie' of bijvoorbeeld een 'procedure voor het evalueren van de uitkomst van een eerste sessie bij infant systeemtherapie' kunt uitvoeren.

Ten slotte zijn er in 9 hoofdstukken handleidingen vanuit een opleidersperspectief beschreven. Er wordt belicht hoe je vanuit trainingsactiviteiten tot de ontwikkeling van handleidingen kan komen en hoe training ook een context

is voor de toepassing en ‘overdracht’ van handleidingen. Telkens delen opleiders hun didactische afwegingen en krijg je zicht op hóé ze handleidingen gebruiken bij hun opleidingswerk.

Persoonlijke indruk

In een handleiding is geen plek voor persoonlijke indrukken. Maar de redactie van dit tijdschrift houdt halsstarrig vast aan het idee dat dit een recensie is. Ze vinden dat ik ook mijn persoonlijke indruk met u moet delen. Ik ben gezwicht voor hun pressie.

Ik vind dit een fantastisch boek. Dat komt mede doordat de hoofdstukken geschreven zijn door auteurs die handleidingen hebben ontwikkeld én kritisch reflecteren op het bestaan van diezelfde handleiding. Dit zorgt voor een sympathieke, zelfkritische toon doorheen dit boek.

Daar komt bij dat mijn functie als staflid bestaat uit zowel werkwijzen ontwikkelen, onderzoeken, systeemtherapie geven en opleiden. In elk hoofdstuk vond ik dan ook wel iets wat relevant en inspirerend was.

Als **werkwijze-ontwikkelaar** was ik positief verrast door het sterke procesgerichte karakter van de beschreven interventies. De werkwijzen die ontwikkeld waren omvatten soms zelfs omschrijvingen van systemisch werken van start tot finish. Dit had op mij een aanmoedigend effect. Ik neem me voor om de opbouw en fasering centraler te zetten in mijn ontwikkeling van werkwijzen. Daarnaast maakte ik me de bedenking dat ‘ik’ en anderen heel vaak lokaal, in dialoog met Vlamingen en Nederlanders, interventies ontwikkelen, maar misschien soms beter onze horizon wat verbreden.

Als **doctoraatonderzoeker** zal ik me de komende jaren onder meer bezighouden met de ontwikkeling van een ‘manual’ voor burn-outbehandeling. Ik hanteer een onderzoeksopzet die er mede op is gericht om beleidsbepalers te overtuigen. Daarom onderzoek ik de effecten van deze behandeling via proces- én outcomeonderzoek. Ik las en herkende in dit boek de voorliefde van het werkveld voor eerder kwalitatief procesonderzoek waarbij oog is voor heel

veel complexiteit. Maar, gaat dat soort onderzoek beleidsbepalers overtuigen? Bijdragen aan de relevantie van de systeemtherapie in de toekomst? Eerlijk gezegd: ik denk het niet. Persoonlijk lijkt het me goed dat het veld meer inzet op combinaties van proces- en outcomeonderzoek en zich baseert op combinaties van kwantitatieve en kwalitatieve data. Dergelijke gecombineerde onderzoeksopzetten behouden oog voor complexe samenhangen en hebben een overtuigingskracht die het veld, in mijn ogen, dringend nodig heeft.

Als **systeemtherapeut** heeft dit boek me een ervaring van ‘inbedding’ opgeleverd. Dat gevoel had ik het sterkste bij het hoofdstuk geschreven door Lià Mastropale (Milanese school) die schrijft over settingwisselingen én individuele systeemtherapie. ‘In het werk’ merk je het vaak niet, maar er zijn ook buiten België en Nederland mensen die consciëntieus systemisch denken en werken en de theorie boven de setting verheffen. Heerlijk.

Voor mij als **opleider** helpt dit boek om sensitief te zijn voor de diverse betekenissen van handleidingen voor deelnemers aan opleidingen. Handleidingen kunnen geruststelling, richting en structuur bieden en passen daarmee heel goed bij de vraag van veel studenten. Tegelijkertijd kunnen ze ook benauwen, afleiden van afstemmingsprocessen en onze creativiteit beknotten. Ze kunnen helpen om aan verwachtingen in het werkveld tegemoet te komen doordat ze bijvoorbeeld bijdragen aan een helder vocabulaire over hoe we werken, wat we doen en wat het doet wat we doen. Ze kunnen ook bijdragen aan onrealistische ideeën over dat je goed werkt omdat je de handleiding goed uitvoert. Vanuit een sensitiviteit voor deze effecten moeten we zoeken naar een plek voor handleidingen in het opleidingsproces.

Wat mij uiteindelijk het meest blijft na het lezen van dit handboek is een gevoel. Een gevoel van urgentie. Een gevoel dat wij – of we nu werkwijze-ontwikkelaar, onderzoeker, systeemtherapeut, systemisch counselor of opleider zijn – een verhouding moeten vinden tot ‘handleidingen binnen systeemtherapie’ die pragmatisch is en natuurlijk congruent met systeemtheoretische grondbeginselen. Dat betekent dat we de ontwikkeling, het onderzoek, het gebruik en het onderwijzen van handleidingen het best maar snel handen en voeten geven.